

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

УДК 37.036

М. О. АНДРЕЄВА, О. М. ВАСИЛЕНКО

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИЙ ПІДХІД

У статті подано аналіз психолого-педагогічної літератури й визначено поняття соціальної компетентності, її характерні особливості, охарактеризовано специфіку розвитку соціальної компетентності в студентській молоді. Спираючись на визначення й зміст поняття соціальної компетентності, окреслено місце здоров'язбереження в її структурі. Досліджено питання взаємозв'язку соціальної компетентності індивіда й рівня його здоров'я. Запропоновано заходи, метою яких є розвиток соціальної компетентності особистості, зокрема в здоров'язбережувальному контексті.

Ключові слова: соціальна компетентність, здоров'язбереження, студентська молодь, здоров'я.

У зв'язку з розгортанням світових інтеграційних процесів, демократичним поступом українського суспільства, розширенням кола можливостей для вияву людиною соціальної активності надзвичайно актуальною постає проблема розвитку соціальної компетентності студентської молоді, вирішення якої пов'язане не тільки з підготовкою до професійної самореалізації, а й з розвитком здатності розв'язувати складні проблеми, що висуває перед людиною сучасне життя. Потреба в розвитку соціальної компетентності студентів в Україні зумовлено сьогодні загостренням у всіх сферах життєдіяльності молоді людини соціальних проблем: зростанням безробіття; деградацією моральних, зокрема сімейних цінностей; зниженням рівня соціальної інтеграції людини в суспільство; зменшенням професійної відповідальності; низькою соціальною грамотністю та правовою захищеністю громадян; недбайливим і безвідповідальним ставленням до власного життя й здоров'я.

У своїх дослідженнях такі науковці, як Л. Божович, М. Гончарова-Горянська, М. Докторович, О. Запорожець, Т. Зінов'єва, О. Кононко, О. Крузе-Брукс, В. Кузьменко, С. Якобсон, наголошували на важливості не тільки вивчення соціальної компетентності загалом, а й ґрунтовного аналізу її компонентів, зокрема здоров'язбереження. У першій половині ХХ ст. вишло багато праць, присвячених проблемі збереження життя й здоров'я особистості. Зазначену проблему активно розробляли філософи В. Казначеев, В. Климова, В. Леві, А. Маслоу, В. Скумін, Є. Спінний, І. Фролов; медики М. Амосова, Г. Апанасенко, І. Аршавський, В. Волкова, Т. Данилюк, Л. Звиняковський, М. Саричева; педагоги-класики Д. Дістервег, Я. Коменський, Д. Локк, С. Русова, Ж. Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Г. Ско-

ворода, В. Сухомлинський, К. Ушинський; сучасні педагоги та соціальні педагоги С. Омельченко, Г. Пономарьова, М. Рогановою, Н. Тарасенко.

Метою статті є визначення місця здоров'язбереження в структурі соціальної компетентності студентської молоді та окреслення шляхів його вивчення сучасною соціально-педагогічною наукою.

Зважаючи на те, що студентський вік є важливим етапом становлення особистості, для якого процес розвитку соціальної компетентності є необхідною умовою майбутнього професійного й соціального становлення, варто визначити особливості цієї групи. Зокрема, важливими є наукові праці, присвячені соціально-педагогічним, психологічним та соціологічним характеристикам студентства, які створюють передумови для успішного розвитку соціальної компетентності.

За віковим критерієм студентство належить до юнацького періоду як певного етапу між дитинством та дорослістю. Як вікова категорія студентство співвідноситься з етапами розвитку дорослої людини і є перехідною фазою від дозрівання до зрілості (Б. Ананьев). Як соціальна категорія, студентство характеризується професійною спрямованістю на здобуття майбутньої професії, але якщо студент усвідомлено обрав свій фах, він усе одно не може адекватно й повною мірою уявити собі свою майбутню діяльність і ті вимоги, які вона висуває (А. Вербицький). М. Д'яченко та Л. Кандибович розглядають професійну готовність студента як суттєву передумову ефективної діяльності після закінчення ВНЗ, швидку адаптацію до умов праці й подальшого професійного самовдосконалення [3].

У наукових працях учених висвітлено тенденцію до виокремлення студентства у своєрідну соціальну групу, розвиток соціальної компетентності якої матиме певні специфічні ознаки. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує думка А. Петровського, який характеризував студентство як мобільну групу, метою існування якої є організована за певною програмою підготовка до виконання професійних і соціальних функцій у матеріальному та духовному виробництві [5]. Інші дослідники (Б. Рубін і Ю. Колесніков) визначають студентство як соціальну групу, яка функціонує в системі вищої освіти, виступає як об'єкт виробництва, предметом якої є не матеріальний об'єкт, а сама особистість і її розвиток. Тому головною формою виробництва можна вважати навчально-освітню діяльність [7]. Поглиблюють і деталізують цю думку А. Власенко та Т. Іщенко, які виокремлюють студентство як особливу соціальну групу, що формується з різних соціальних утворень суспільства й характеризується особливими умовами життя, праці та побуту, особливою суспільною поведінкою, для якої здобуття знань і підготовка себе для майбутньої роботи в науці, культурі є головним заняттям [1]. Т. Іщенко акцентує увагу на тому факті, що студентство є складовою такої суспільної групи, як молодь. І визначає, що студентство є особливою групою суспільства, резервом інтелігенції, що об'єднує у своїх лавах молодих людей приблизно однакового віку, освітнього рівня – представників усіх класів, соціальних верств і груп населення [1].

У дослідженні А. Власенко, присвяченому соціальній характеристиці студентства як суспільної групи, визначено її характерні ознаки, детерміновані характером праці студентів, яка полягає в систематичному накопиченні, засвоєнні, оволодінні науковими знаннями, та його основні соціальні ролі, визначені становищем студентства як резерву інтелігенції та його належністю до молодого покоління [1].

Враховуючи те, що студентський вік є важливим етапом становлення людини як особистості, громадянина та майбутнього професіонала, наголошено, що особливого значення в цей час набуває розвиток провідних компетентностей, ключове місце серед яких у контексті розгляду процесу соціалізації молодшої людини посідає соціальна. У психологічній науці особистість сучасного студента тлумачать як особистість молодшої людини, яка “активно готується до висококваліфікованого виконання функцій спеціаліста в тій чи іншій галузі трудової діяльності” [3]. Це та вікова група, яка ще недостатньо стійка в психологічному й лабільна в емоційному плані, тим самим певною мірою зазнає зовнішніх впливів. Тому представники цієї вікової групи, а в нашому випадку студенти з обмеженими фізичними можливостями, найбільш гостро реагують на все, що відбувається навколо них та особисто з ними. Саме завдяки цим психологічним особливостям студентського віку, молоді люди якнайкраще можуть підпадати під виховний вплив, що дає змогу найефективніше впливати на розвиток соціальної компетентності.

Формулювання сутності соціальної компетентності простежується у працях Н. Білоцерковця, Д. Воронцова, Н. Гончарової, І. Зимньої, В. Куніциної, О. Павленка, У. Пфінгстен, Р. Хінтч та ін. Розмаїття поглядів учених, які сьогодні вже набули певного усталення, наразі має більше ніж суперечливий – взаємодоповнювальний характер. Так, І. Зимня визначає соціальну компетентність як певну систему соціальних знань і вмінь, тоді, як У. Пфінгстен та Р. Хінтч акцентують увагу на поведінкових проявах соціальної компетентності [4]. Д. Воронцов пояснює суть соціальної компетентності через сформовані здібності, новоутворення особистості людини, що за його твердженням є переважним підходом у сучасній науці [2]. Зазначений автор також наводить й інші чинні погляди дослідників, у яких суть соціальної компетентності витлумачено як таку, що: відображає взаємодію людини й соціального оточення; розкриває володіння людиною способами міжособистісної взаємодії, які набуваються за допомогою особистого соціального досвіду, наслідування традиціям, установкам суспільства або шляхом опанування знаннями; виступає інтегративною характеристикою, що поєднує декілька компонентів особистості; передбачає облік співвідношення власних цілей і потреб з цілями іншої особистості, групи людей і соціуму загалом [2].

Узагальнювальний аналіз наведених вище поглядів учених дає нам змогу розглянути соціальну компетентність як інтегративну єдність когнітивних, ціннісно-сміслових і діяльнісних характеристик, що допомагають людині реалізовувати активну життєву позицію в різних соціальних ситуаціях, беручи на себе відповідальність за свої дії та поведінку.

Узагальнення думок учених дає нам підстави для твердження, що з погляду на соціальну компетентність як особистісне утворення в її структурі, що відповідає структурі особистості, є три провідних компоненти: когнітивний (інформація, соціальні знання, освіта, обізнаність), ціннісно-смысловий (цінності, ідеали, мотивація, моральні орієнтири) і діяльнісний (дії, вчинки, стратегії поведінки).

Проведений аналіз наукових праць указує на те, що, по-перше, сутність, зміст і структура соціальної компетентності в них визначені або з позицій розуміння такої компетентності як інтегративної якості особистості, або з погляду на соціальну компетентність як здатність людини до соціальної взаємодії; по-друге, соціальна компетентність характеризується як результат визначеної соціально детермінованої педагогічної діяльності та оцінюється як показник досягнень особистості в певному виді функціонування в суспільстві, здатність до розв'язання конкретних соціальних завдань; по-третє, змістовний компонент соціальної компетентності, з одного боку, залежить від специфіки тієї зовнішньої соціальної ситуації, в якій відбувається формування та реалізація такої компетентності, тобто визначається соціальним контекстом, з іншого – окреслюється внутрішньою соціальною ситуацією – індивідуальними характеристиками особистості, зокрема віком людини, характерологічними особливостями, що впливають на її соціальну поведінку, належністю до конкретної соціальної групи.

Зважаючи на зазначене вище, підкреслимо, що соціальна компетентність молодшої людини є не тільки набутою в ході отримання освіти сумою соціальних знань, а й сформованою у процесі соціалізації здатністю вирішувати повсякденні проблеми, типові й нестандартні завдання, що виникають у життєвих ситуаціях (як критичних, так і повсякденних), з використанням набутих умінь і навичок, навчального й життєвого досвіду, соціальних цінностей і розвинених особистих орієнтацій.

Опрацювання літератури дає підстави стверджувати, що соціальний розвиток студента відбувається під впливом внутрішніх (характерологічні особливості, стан здоров'я, інтелектуальний рівень, вихованість) і зовнішніх (економічний, політичний, соціальний) факторів, які визначають соціальну ситуацію розвитку особистості. Однак такий важливий для дослідження розвитку молодшої людини фактор, як стан здоров'я, ми розглянемо як багатовимірний, а не лише як внутрішньо-особистісний, оскільки через соціальне сприйняття проблем здоров'я можуть відбуватися зміни траєкторії психологічного й соціального розвитку людини, що спричиняють її маргіналізацію.

Отже, у структурі соціальної компетентності окреме місце посідає саме здоров'язбереження, оскільки саме шанобливе ставлення до власного життя й здоров'я є важливим фундаментом для соціального розвитку особистості. Категорія “здоров'я” нами розуміється інтегративно, включаючи в себе основні компоненти: фізичний, психічний, соціальний, духовний.

У дослідженнях Г. Пономарьової викладено цілісний погляд на здоров'я як феномен, що інтегрує принаймні чотири його сфери, або складові: фізичну, психічну (розумову), соціальну (суспільну) й духовну. Всі ці ком-

поненти є невід’ємними один від одного, вони тісно взаємопов’язані, і саме разом, у сукупності вони визначають стан здоров’я особистості. Для зручності вивчення, полегшення методології дослідження феномена здоров’я наука диференціює поняття фізичного, психічного, соціального й духовного здоров’я, але в реальному житті майже завжди має місце інтегральний вплив цих складових.

Фізичне здоров’я визначають такі чинники, як індивідуальні особливості анатомічної будови тіла, фізіологічні функції організму в різних умовах спокою, руху, довкілля, генетичної спадщини, рівні фізичного розвитку органів і систем організму.

До сфери психічного здоров’я відносять індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини, наприклад, збудженість, емоційність, чутливість. Психічне життя індивіда складається з потреб, інтересів, мотивів, стимулів, установок, цілей, уяви, почуттів тощо.

Психічне здоров’я пов’язане з особливостями мислення, характеру, здібностей. Усі ці складові та чинники зумовлюють особливості індивідуальних реакцій на, так би мовити, однакові життєві ситуації, вірогідність стресів, афектів.

Духовне здоров’я залежить від внутрішнього світу особистості, його сприйняття складових духовної культури людства: освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики. Свідомість людини, її ментальність, життєва самоідентифікація, ставлення до сенсу життя, оцінка реалізації власних здібностей і можливостей у контексті власних ідеалів і світогляду – все це визначає стан духовного здоров’я індивіда.

Соціальне здоров’я індивіда залежить від економічних чинників, його стосунків із структурними одиницями соціуму – сім’єю, організаціями, через які відбуваються соціальні зв’язки – праця, відпочинок, побут, соціальний захист, охорона здоров’я, безпека існування тощо [6].

Саме через ці чотири компоненти й відбувається процес здоров’язбереження. Соціальна компетентність дає змогу особистості відповідально ставитись до власного здоров’я, вести здоровий спосіб життя, використовувати набутий соціальний досвід для подолання негативних впливів оточення і покращувати свою фізичну підготовку.

На нашу думку, реалізація ідей здоров’язбереження в навчальний процес ВНЗ можлива за такими напрямками:

- формування ціннісного ставлення до власного здоров’я;
- впровадження сучасних здоров’язбережувальних технологій у навчально-виховний процес ВНЗ;
- розвиток у студентів і педагогічних працівників ВНЗ важливих соціально-педагогічних умінь із саморозвитку та створення (формування) свого здоров’я.

Задля реалізації цих ідей студентською молоддю ми рекомендуємо проводити: інтерактив “Людське життя – найвища цінність”, метою якого є спонукання студентів до поважливого й ціннісного ставлення до власного та чужого життя; перегляд художніх фільмів “Правила Джорджії” (2007 р.,

США) і “Реквієм за мрією” (2000 р., США) з наступним обговоренням можливих наслідків шкідливих звичок, залежностей тощо; вправу “Валіза”, яка проходить у декілька етапів, у ході кожного з яких ведучий має назвати, куди збирається гравець і скільки речей він має змогу покласти до своєї валізи, із кожним разом речей усе менше й студентам доводиться обирати зі звичних речей найважливіші, без котрих дійсно не можливо уявити подорож. У ході вправи студенти вчаться ієрархізувати свої потреби й ергономічно ставитися до власних сил тощо. Дієвою та цікавою для студентства може стати підготовка вистави форум-театру “Школа – дім?” (тематика дитячого дозвілля та висвітлення проблем дитячих шкідливих звичок), у ході якої студенти не тільки реалізують свій творчий потенціал, а й вчаться мотивувати оточуючих до здоров’язбережувальної поведінки.

Висновки. Отже, здоров’язбереження посідає особливе місце в структурі соціальної компетентності особистості та є важливим компонентом виховної роботи вищого навчального закладу. Саме процес здоров’язбереження є фундаментом розвитку особистості, тому в процесі розвитку соціальної компетентності необхідно приділяти увагу заходам, спрямованим на розвиток у молодих людей відповідального ставлення до власного життя та здоров’я.

Список використаної літератури

1. Власенко А. С. Некоторые вопросы воспитания студенчества / А. С. Власенко. – Москва, 1987. – 120 с.
2. Воронцов Д. Б. Формирование социальной компетентности подростков группы риска : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Воронцов Дмитрий Борисович. – Кострома, 2006. – 20 с.
3. Дьяченко М. И. Психологический словарь-справочник / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Харвест, 2004. – 576 с.
4. Зимняя И. А. Иерархическо-компонентная структура воспитательной деятельности / И. А. Зимняя // Воспитательная деятельность как объект анализа и оценивания : сб. науч. трудов / под общ. ред. И. А. Зимней. – Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2003. – С. 34–42.
5. Петровский А. В. Проблема развития личности с позиций социальной психологии // Вопросы психологии. – 1984. – № 4. – С. 15–30.
6. Пономарьова Г. Ф. Вища освіта України в парадигмі євроінтеграції : курс лекцій / Г. Ф. Пономарьова, А. А. Харківська, Т. В. Отрошко. – Харків, 2008. – 336 с.
7. Рубин Б. Студент глазами социолога / Б. Рубин, Ю. Колесников. – Ростов : Изд-во Ростовского университета, 1968. – 276 с.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2015.

Андреева М. А., Василенко О. М. Социальная компетентность студенческой молодежи: здоровьесберегающий подход

В статье приведен анализ психолого-педагогической литературы и определено понятие социальной компетентности, ее характерные особенности, охарактеризована специфика развития социальной компетентности у студенческой молодежи. Опираясь на определение и содержание понятия социальной компетентности, обозначено место здоровьесбережения в ее структуре. Исследован вопрос взаимосвязи социальной компетентности индивида и уровня его здоровья. Предложены мероприятия целью,

которых является развитие социальной компетентности личности, в частности в здоровьесберегающем контексте.

Ключевые слова: социальная компетентность, здоровьесбережение, студенты, здоровье.

Andreeva M., Vasilenko O. Social Competence of Students: the Approach Preserving the Health

In the article the analysis of psychological and educational literature and the concepts of social competence, its characteristics, specific features of social competence in students. Based on the definition and meaning of the concept of social competence outlined location for the health of its structure.

Study the relationship of the individual and social competence level of health. The measures aimed at the development of social competence of the individual, in particular in the context of health.

Social competence is defined as an integrative cognitive unity, values and meaning and activity-characteristics that enable a person to implement a proactive stance in different social situations, taking responsibility for their actions and behavior.

Analyzed the physical, mental, spiritual and social health of individuals and the ways to improve it. Determined that such research is important for the development of a young person factor as "health" should be seen as multidimensional and not just as intra-personal, because of the social perception of health problems can be changes trajectory psychological and social development of man, cause its marginalization.

It is emphasized that social competence allows individual responsibly to their health, healthy lifestyle, learned to use social experience to overcome the negative effects of the environment and improve their physical training.

Key words: social competence, health preservation, college students, health.